

Діагностування рівня сформованості мовленнєво-культурної адаптації іноземних студентів (за результатами констатувального етапу експерименту)

А. Гадамська

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, Одеса, Україна

Paper received 09.11.15; Accepted for publication 25.11.15.

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність запровадження мовленнєво-культурної адаптації іноземних студентів, окреслено варіанти завдань, систему вправ, спрямованих на діагностику рівня сформованості мовленнєво-культурної адаптації студентів-іноземців на початку проведення педагогічного експерименту, а саме на констатувальному (або пілотажному) етапі.

Ключові слова: мовленнєво-культурна адаптація, іноземні студенти, рівні сформованості мовленнєво-культурної адаптації, констатувальний етап експерименту

Реалії сучасної вищої освіти засвідчують поглиблення глобалізаційних й інтернаціоналізаційних процесів, збільшення масштабів експорту освітніх послуг, із чим неминуче пов'язані зміни в концепції надання освітніх послуг іноземним громадянам. Студенти-представники інших лінгвокультурних спільнот стають перед проблемами акультурації, подолання культурного шоку. Уходження в нове соціокультурне середовище прямо пов'язане з успіхами під час опанування мови країни, де студент перебуває на навчанні. Оскільки вивчення мови й осягнення культури нової для студента спільноти є процесами взаємозалежними, то актуальним завданням підготовки іноземних громадян є проблема їх мовленнєво-культурної адаптації. Це питання докладніше висвітлено в роботах М.М. Барбан, А.А. Горчакової, Л.В. Засекої, А.В. Зінківського, Н.А. Жерліцина, М.А. Іванової, Т.І. Капитонової, Я.Ю. Кіма, Н.К. Мажуцької, П.В. Сисоєва, А.І. Суригіна, С.І. Шарової.

Мета статті: запропонувати завдання для діагностики рівня сформованості мовленнєво-культурної адаптації іноземних студентів на констатувальному етапі педагогічного експерименту, описати показники рівнів сформованості мовленнєво-культурної адаптації для відповідного контингенту студентів.

Незаперечним є той факт, що мовленнєво-культурна адаптація є складним процесом, який охоплює два взаємопов'язаних явища – мовленнєву і культурну адаптацію. С.Г. Тер-Мінасова слушно зазначає: «Як один із видів людської діяльності, мова є частиною культури і визначається як сукупність результатів людської діяльності в різних сферах життя людини: виробничій, суспільній, духовній. Однак як форма існування мислення і, головне, як засіб спілкування, мова стоїть в одному ряду з культурою. Якщо ж розглядати мову з точки зору її структури, функціонування і способів її опанування (як рідної, так й іноземної), то соціокультурний шар, або компонент культури, стає частиною мови або тлом її реального буття» [4, с. 20]. Отже, формування і вдосконалення мовленнєвих навичок й набуття знань культурологічного характеру відбуваються паралельно, здійснюючи суттєвий взаємовплив. «Як соціальний агент, кожен індивід налагоджує стосунки з різноманітними... соціальними групами, що й визначає його як особистість. У рамках міжкультурного наукового підходу саме це є головною метою навчання мови: сприяти розвитку цілісної особистості того, хто вивчає мову, та його самоусвідомлення шляхом збагачення досвіду, розуміння відмінностей між іншими мовами та культурами» [1, с. 13]. Погоджуємося з думкою І.В. Коваль-

чук, що «метою навчання іноземної мови стає формування комунікативної культури мовної особистості, що включає в себе мовну, мовленнєву, логічну, інформаційну, емоційну культуру, тобто підготовку студентів до сприйняття іншої соціокультурної спільноти» [2, с. 60]. Проблеми адаптації іноземних студентів порушували у своїх дослідженнях Г. Александров, Т. Алексеева, Л. Бутенко, Е. Віттенберг, Дін Сінь, Е. Душков, М. Іванова, А. Корміліцин, П. Просецький, А. Реан, Т. Стефаненко, А. Суригін, Г. Тріандіс, С. Шестопалова, І. Ширяєва, А. Черч, С. Чжефу та інші, окремі аспекти яких було враховано під час процедури проведення констатувального етапу педагогічного експерименту. На думку С. Чжефу, «адаптація особистості розглядається як міждисциплінарний феномен, багаторівневе явище складноорганізованої біологічної, фізіологічної, психічної й соціальної природи, що може бути презентована такими різновидами як соціальна, психологічна, соціокультурна, міжкультурна, крос-культура адаптація» [5, с. 9]. Узагальнюючи наукові погляди на адаптацію загалом та на адаптацію іноземних студентів у вишах України зокрема, зважаючи на на дефініції мовленнєвої й культурної адаптації, які подають у лексикографічних джерелах, припускаємо, що *мовленнєво-культурна адаптація* (далі – МКА) є одним із видів міжмовної і крос-культурної співпраці викладача і студента, мета якої – процес накопичення іноземним студентом фонових культурологічних знань, розвиток культурно-мовленнєвих умінь і навичок, необхідних для ефективної взаємодії з представниками відповідної лінгвокультурної спільноти. Водночас запровадженню авторської методики мовленнєво-культурної адаптації іноземних студентів повинна передувати діагностична робота з визначення рівня мовленнєво-культурної адаптованості іноземних студентів.

Метою констатувального етапу експерименту було з'ясувати, який вихідний рівень мовленнєво-комунікативних навичок і культурологічних знань демонструють студенти, а отже, наскільки сформованою є їхня адаптація до нового мовного і культурно-освітнього середовища. **Завдання** констатувального етапу були сформульовані таким чином:

- продіагностувати мовленнєві навички студентів (правильність, точність мовлення),
- визначити, наскільки глибокими і міцними є теоретичні мовні знання респондентів і з якою ефективністю ці знання студенти-іноземці застосовують на практиці,

- зафіксувати, наскільки широким (кількісно) і різноманітним (якісно) є лексичний запас студентів,
- визначити, наскільки студенти обізнані з культурними особливостями життя українського суспільства.

Форми роботи, застосовувані на цьому етапі: бесіда, групова робота, робота в парах, асоціативна гра.

Зокрема учасникам експерименту було запропоновано розглянути такі рекламні плакати, як:

– *Смачної Пасхи (реклама дріжджів і ванільного цукру ТМ «Dr.Oetker»);*

– *10-річна гарантія тихої роботи (реклама холодильнику Samsung);*

– *Вони б не мовчали (серія плакатів соціальної реклами, спрямованої проти корупції, які містять зображенням українських грошових купюр із портретами Тараса Шевченка, Лесі Українки, Григорія Сковороди);*

– *«Наклікай моду на себе» (реклама сайту, що презентує жіночий одяг);*

– *У Новий рік без старого бруду (реклама мийних засобів);*

– *Новий Peugeot Великий Седан. Для наших доріг (реклама автомобілю);*

– *Для здорового тандему печінки та жовчного (реклама ліків для травного тракту «Гепабене»);*

– *Коли смак – мистецтво! (реклама коньяку «Бахчисарай»);*

– *Вдала відповідь на квартирні питання (серія плакатів реклами житлового комплексу «Еврика»);*

– *Зніми «порчу» з нігтя (реклама лікувального протигрибкового засобу «Канеспор»);*

– *Love з першого погляду (реклама туші для вій Mary Kay);*

– *Неймовірно доооові! (реклама туші для вій Avon);*

– *Біль у горлі? Біль різний – допоможе «Орасепт» (реклама ліків для горла).*

Усі студенти отримали однакові комплекти плакатів, пронумерованих задля оперативності роботи. На підставі отриманих матеріалів студенти виконували завдання, спрямовані на перевірку:

– рівня дотримання орфоепічних і акцентуаційних норм;

– лексичної компетенції;

– асоціативних навичок (здатності проводити паралелі між лексемами, добирати близькі за семантичним полем лексеми);

– вміння розпізнавати і виділяти з тексту окремі частини мови, добирати подібні за граматичними ознаками, групувати запропоновані лексеми за належністю до частин мови;

– вміння дати пояснення певному суспільному чи побутовому явищу, користуючись допоміжними лексемами (наявними в особистому тезаурусі студента);

– здатності пояснити явище (святкову чи побутову традицію, повір'я, забобон тощо), притаманне саме цій культурній спільноті, або назвати і коротко охарактеризувати відомого представника саме цієї культури;

– вміння скласти діалог чи коротку розповідь про певне суспільне чи побутове явища.

У межах виконання *першого завдання* викладач пропонував студентам, працюючи в парах, вголос по черзі прочитати слогани на рекламних плакатах, у той час як студент, який слухає читця, повинен фіксувати помічені ним орфоепічні або акцентуаційні помилки.

Паралельно наявні помилки зазначеного характеру фіксував і викладач.

Друге завдання полягало у визначенні одним чи кількома словами товару чи послуги, або ж суспільного явища (якщо це текст соціальної реклами), про які йдеться в рекламному повідомленні кожного плакату, і письмовій фіксації зазначеного. Слід підкреслити, що на цьому етапі роботи іконічна (зображальна) частина плакату значно полегшувала виконання завдання, оскільки фото чи малюнок на плакаті вже налаштували респондентів на потрібні асоціації. Після цього пропонувалося визначити, назвати і записати ймовірну сферу соціального життя, якої стосується товар чи послуга з кожного рекламного плакату.

Наступне, *третє, завдання* в роботі над аналізованими текстами передбачало запис до кожного рекламного плакату всіх слів, які студенти можуть дібрати як адекватні за значенням у плані асоціацій з рекламованим об'єктом.

Після цього було проведено асоціативну гру, під час якої викладач роздавав студентам, які розділилися на групи по троє, надруковані окремо слогани і зображення кожного рекламного плакату. Завдання полягало в тому, щоб на швидкість дібрати до кожної картинки потрібний текст. Метою асоціативної гри було з'ясувати, наскільки вільно студенти можуть співвідносити зображення з лексемою, яка його позначає.

Четверте завдання містило такі інструкції:

- 1) *Випишіть з усіх плакатів слова, які вказують на дію.*
- 2) *Складіть список слів, які означають предмети.*
- 3) *Перерахуйте письмово слова, які вказують на якості предметів.*

Метою означеного завдання було з'ясувати, наскільки успішно розрізняють студенти-іноземці частини мови, орієнтуючись на морфологічні особливості слів.

П'яте завдання в системі експериментальної роботи передбачало усні (а після обговорення – короткі письмові) відповіді студентів на такі запитання, поставлені викладачем під час бесіди:

1) *Якого свята стосується їжа, зображена на плакаті №1? В яку пору року воно святкується? Це релігійне чи державне свято? Розкажіть, що Ви про нього знаєте.*

2) *Що роблять тато і донька на плакаті №2? Як записати буквами «10-річна»?*

3) *Ким є люди, зображені на наступних трьох плакатах (№№ 3а, 3б, 3в)? Що ви можете про них сказати? Про що і чому «вони б не мовчали»?*

4) *Розгляньте плакат №4. Чим відрізняються слова «клікати» і «кликати»? Що таке «накликати на себе»?*

5) *Що означає протертий губкою фрагмент плитки на плакаті №5? З яким святом пов'язане це зображення?*

6) *Чому букви слогану на плакаті №6 зображені саме таким чином? Що це, на Вашу думку, означає?*

7) *Хто їде на велосипеді, зображеному на плакаті №7?*

8) *З чого складається пляшка напою на плакаті №8? Перерахуйте продукти, які ви бачите на цій картинці.*

9) *Що означають зображені на наступній групі плакатів схеми? Які відомі слова зустрілися Вам на цих плакатах? Хто така теща? Які це слова – назви*

членів українських сімей Вам відомі? Хто такий Барсик?

10) Чи чули Ви вираз «зняти порчу»? Що він означає? Як пов'язане слово «порча» з малюнком на плакаті №10?

11) Розгляньте плакат №11. Як пов'язані між собою слова «погляд» і «туш»? Як слоган на плакаті повністю вимовити українською мовою? Що означає цей вираз?

12) Чи правильно написано друге слово у слогані на плакаті №12? Чому саме так його надрукували? Це помилка чи таке написання має якесь значення?

13) Яким чином зображено слово «біль» на плакаті №13? Якими словами Ви можете описати кожний варіант цього слова? Запишіть ці слова.

Проаналізувавши відповіді студентів і виконання ними завдань, ми мали змогу розробити показники рівнів сформованості мовленнєво-культурної адаптації іноземних студентів, а саме:

Низький (елементарний) рівень (зорове сприймання у друкованому вигляді деяких окремих слів, які зустрічалися студенту раніше; визначення перекладу (значення) окремих слів тільки при зоровому сприйнятті (переважно зі словником), відсутність здатності вичленювати зі слуху слова в мовному потоці іншого мовця; відтворення (вимова) прочитаних слів тільки відразу за зразком іншого мовця; відсутність знань культурологічного характеру; відсутність вербальної реакції-асоціації на запропоноване зображення);

Початковий рівень (зорове сприймання слова і словосполучень і співвіднесення їх з певною тематикою (сферою); добір необхідних лексем на позначення зображення; переклад до 30 слів, сприйнятих візуально; сприймання на слух окремих слів в мовному потоці іншого комуніканта і співвіднесення їх з графічним зображенням; читання слів і словосполучень з великим відсотком порушень орфоепічних і акцентуаційних мовних норм; складання словосполучень тільки за запропонованим зразком; називання на основі зображень кількох національних свят, кількох назв національних страв, притаманних культурі країни досліджуваної мови);

Середній рівень (вибудовування асоціативних лексичних рядів до 5 слів відповідно до запропонованої тематики (сфери) або на основі зображення; класифікація запропонованих лексем і словосполучень за тематичними блоками; читання слів і словосполучень з певним відсотком порушень орфоепічних і акцентуаційних норм; приблизне визначення теми прочитаного тексту (зі словником); розуміння сенсу деяких питомих національних висловів; здатність перелічити основні національні свята, розуміння змісту більшості головних національних свят);

Продуктивний рівень (самостійне складання словосполучень відповідно до запропонованої тематики на основі набутого лексичного запасу (з незначним відсотком граматичних помилок); правильне читання слів і словосполучень з незначним відсотком відхилень від мовних норм; правильний переклад до 100 слів з мови, що вивчається, рідною, до 70 слів – з рідної мови мовою, що вивчається; переклад словосполучень, знайдених в тексті, сприйняття слів на слух в мовному потоці іншого комуніканта і графічна фіксація зрозумілих слів

(з певним відсотком порушень орфографічних норм); на основі зображення приблизно визначення тематики (сфери) тексту, складання асоціативного лексичного ланцюжка; елементарні відповіді на поставлені запитання; знання основних етикетних формул, які використовуються в лінгвокультурній спільноті; знання назв місяців, днів тижня, квітів мовою, яка вивчається; розуміння значення деяких фразеологізмів і прецедентних висловлювань);

Високий рівень (асоціювання зображень з тематикою сфер суспільного життя, побуту, культури тощо, класифікація зображень за тематикою, визначення тематики зображення; правильне записування лексем з мовного потоку іншого мовця; правильний переклад більш ніж 100 слів у прямому й зворотному режимі; читання вголос текстів з незначним відсотком порушень мовних норм; приблизне відтворення прочитаного тексту невеликого обсягу; приблизне визначення теми прослуханого тексту невеликого обсягу; переважно успішне здійснення комунікативних інтенцій відповідно до своїх комунікативних цілей у межах основних сфер суспільного життя (освіта, сфера обслуговування, медицина та ін.); складання плану сприйнятого візуально тексту; володіння елементами мовного етикету, характерного саме для цієї лінгвокультурної спільноти; сприйняття і переважно адекватне трактування культурних явищ цієї спільноти, які були покладені в основу або вплинули на формування комунікативного повідомлення; надання короткої характеристики особливостям святкування національних та релігійних свят країни мови, що вивчається; розуміння значень найбільш поширених в мові автентичних носіїв мови фразеологізмів);

Просунутий рівень (впевнене сприйняття на зоровому і/або слуховому рівні комунікативних повідомлень носіїв мовного середовища, в якій перебуває студент; наявність базового словникового запасу для висловлення власних думок і розуміння мови співрозмовника; уживання одиниць мови й мовних засобів відповідно до узусу; виокремлення однотипних мовних моделей в мовному (письмовому та усному) потоці, продукування прикладів таких моделей за зразком; успішне здійснення комунікативних інтенцій відповідно до комунікативних цілей; переважно вільний переклад текстів середнього обсягу після сприйняття на зоровому рівні і з опорою на зорове сприйняття тексту – на слуховому рівні; володіння мовним етикетом, характерним для цієї лінгвокультурної спільноти; сприйняття й адекватне розуміння культурних явищ, які були покладені в основу або вплинули на формування комунікативного повідомлення; розуміння значення основних прецедентних феноменів, які зустрічаються в інформаційному потоці в межах цієї лінгвокультурної спільноти (у спілкуванні з носіями мови, у різних ЗМІ і т. ін.).

Запропонована діагностика рівня мовленнєво-культурної адаптації, на якому фактично перебуває студент, дозволяє в подальшому розробити необхідний комплекс вправ, завдань для вдосконалення відповідних мовно-мовленнєвих навичок і вмінь. Подальший процес систематичної і різнопланової роботи з удосконалення мовленнєво-культурної адаптації передбачатиме ускладнення завдань для мобілізації всіх комунікативних ресурсів студента-іноземця, актуалі-

зації вже засвоєного матеріалу, на який нашаровується нова інформація лінгвістичного й культурознавчого характеру.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що успішній навчально-мовленнєвій діяльності студентів-іноземців у вищій школі повинна передувати не менше успішна адаптація до нових умов, нового мовного й культурно-освітнього середовища. Процес формування мовленнєво-культурної адаптації відбувається поступово, у де-

кілька етапів. Ці етапи узгоджуються з рівнями сформованості МКА, які визначаються наявними у студентів-іноземців мовними і комунікативними вміннями і навичками, а також культурознавчими знаннями. Система роботи над формуванням МКА, побудова комплексу вправ, упорядкування ілюстративного матеріалу і добір завдань з аналізу креолізованих рекламних матеріалів прямо залежать від правильної вихідної діагностики рівня сформованості МКА.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Ковальчук І.В. Становлення мовної особистості: мовленнєва та культурна адаптація / І.В. Ковальчук // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – 2013. – Вип. 22. – С. 60–63.
3. Концепція викладання іноземних мов у Київському національному університеті імені Т.Г. Шевченка / [Київський національний університет імені Тараса Шевченка]. – К., 2009. – 27 с.
4. Тер-Минасова С.Г. Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики межъязыковой и межкультурной коммуникации / С.Г. Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2008. – 346 с.
5. Чжефу Сін. Педагогічна підтримка адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Сін Чжефу. – Старобільськ, 2015. – 22 с.

REFERENCES

1. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment / science. ed. Ukrainian. edition. S.Y. Nikolaeva. – K. : Lenvit, 2003. – 273 p.
2. Kovalchuk, I.V. Formation of linguistic identity, cultural adaptation and speech / I.V. Kovalchuk // Scientific notes. A series of "Psychology and Pedagogy" – 2013. – Vol. 22. – P. 60-63.
3. The concept of teaching foreign languages at Kiev National University named by Taras Shevchenko / [Kiev National University named by Taras Shevchenko]. – K., 2009. – 27 p.
4. Ter-Minasova, S.G. War and World Languages and Cultures: the theory and practice of international and intercultural communication / S.G. Ter-Minasova. – M. : Word / Slovo, 2008. – 346 p.
5. Chzhefu Shin Educational support the adaptation of foreign students to study in higher educational institutions of Ukraine: Author. Thesis. ... Candidate. ped. science / Sin Chzhefu. - Starobilsk, 2015. – 22 p.

Diagnosing the level of formation of speech and cultural adaptation of foreign students (as a result of ascertaining phase of the experiment)

A. A. Hadomska

Abstract. The article substantiates the need for speech-cultural adaptation of foreign students, identified options for jobs, a system of exercises aimed at the diagnosis of formation speech-cultural adaptation of foreign students at the beginning of the experiment, namely on the ascertaining step.

Keywords: *speech-cultural adaptation of foreign students, diagnosis adaptation maturity of adaptation, ascertaining stage of the experiment*